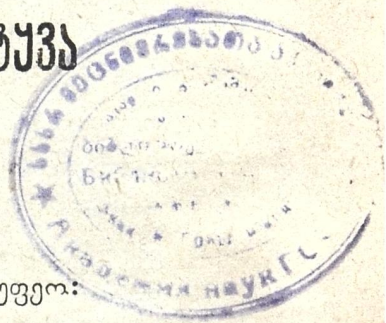

მიწაზე
1902 წ.
XV

Handwritten signature or mark

თელავის რაიონის გაიოზის სიტყვა სწავლის შესახებ *)

ყ^ნდ სამღუდელო მეთეფო:

38978

არა არს იქვი ამას შინა, ვითარმედ კეთილი ზრდილება და კეთილი ჩვეულება კაცობრივისა ნათესავისა დამოკიდულ არს ქეშმარიტებითსა მეცნიერებასა ზედა. მაშა თუ უკეთუ სწავლანი მეცნიერებითნი (რომელნიცა აღანთებენ გონებასა შინა სანთელსა მაცხადსა ყოვლისა ქეშმარიტებისასა) მოაკლდებიან მფარტპლობასა და განძნობასა ცუდ და უსარგებლო იქმნებიან მისთ^ნს დიადნი სიმრავლენი მოსწავლეთანი და დიდ შტსნიერნიცა შენებულენა. ვინაითგან დაშრტების აღი წადილისა და დანვლდების საკმილი კეთილისა შურისა: გარნა პირისპირ ამისა ტფიალებით მოლტაწება მათი და მოწყალებითი მიხედუა და შრომისა მათისა მადრიელი გული აღმახტავს წადილსა მათსა და ახლითა ძალითა აღსტურავს ესე ვითარსა გარემოებასა ვხედავთ აწ მამულსა შინა ჩვენს ქმნილსა და ღუწილსა კეთილი მსახურის მეფისა ჩვენისა იზაკლა მეორისაგან: აღჰსდგენ გულს-

*) გადმოწერილია ს. პეტერბურგის საჯარო წიგნთსაცავში ბატონიშვილის იოანეს ხელნაწერებიდან და წარმოდგენილია რედაქციაში ბ. ა. ხახანაშვილისაგან. რედ.

მოდგინებანი წარმოდგენ მალალნი გონებანი განმრავლდენ მეცნიერებითნი ნათელნი მუნით ოდესცა შრომითა უწმიდესისა მწყემსისა და დიდასკალოვსა ჩნისა მეფის ძის ანტონის მიერ დაიდუნენ საფუძვლნი ყოველთა ცნობათანი.

და ამისთვის არა თუ ოდენ უსამღვდელოესნი იგი პირნი მფლობელთა ჩვენთანი ად თვთ ძენიცა მამულისა ჩნისანი არიან მოსწრაფე განვრცომისათვის ამის ძვრფასისა საქმისა რლთა შორის თქუნიცა მალალი ყდ-სამღვდელოება უსაკუთრესად და ღირსად მექონ არს ადგილისა უსრულესისასა მას შინა **ჯელოვნებისათს**: არა აღვრიცხავ აქა ყოველთა მათ უკეთილესთა ნიქთა განბრძნობილისა სულისა თქუნიისათა რლთაც ვჭვრძნობ მე ჩემ შორის და ვსარგებლობ მათ მიერ ად ვიტყვ მათ ოდენ და დავადგენ უმაღლესსა შინა კეთილობასა სარგებლად მამულისა და თანკმად უსამღვდელოესთა პირთა მოღუაწეთა ჩნთასა რომელ ნიადაგ მზახართ განმცნობად და წარმართებად სამღვდელოსა ამის ადგილისა: რომლისათვისცა ვითხოვ რათა დიდსულობით მიიღოთ ჩნი ესე უნდოჲ მადლობაჲ. ამისთს რომელ არა დავაკლებ აღტსებასა და დავკრგვნებასა ამის სამღვდელოსა შეკრებულებისა ჩვენისასა და მარადის მოხარულითა სახითა განიცდით კნინსა ამას და ყრმებრივსა საქმესა ჩვენსა ვითარცა მამა უკლთ მოყუარე და თანამოღუაწე ჰაზრთა უწმიდესთა მათ პირთა. რომელთაცა ინებეს აღდგინება ამის ცხოველისა და უკუდავისა ძეგლისა თეატრსა ზედა საყურელისა მამულისა ჩვენისასა:

ხოლო თქვენ პატიოსანო და ჩვენთვის მკრფასნო სტუმარნო. ნუ უღირს იჩენთ სიტყვებითსა ამას სანოვავსა. რომლისაცა ძვრ-ფასობა არს ოდენ საყურელნი ესე ძენი თქუნი. რომელნიცა იზრდებიან უკუდავითა საზრდელითა ზეციერისა დიდებისათა. ად განიშუთ სანუკუარითა ამით. იხარეთ დაუღვენელოსა მისთს მოწყალებისა ღისა. და ითხოეთ ყდ-ბრძნისა და ყოველთა კეთილის-მომცემელისა ღისაგან. რათა ვარდაჰმატოს კეთილ-დღეობასა მეფისა ირაკლისასა. რომელ-

მანც დაასხა ვენახი ესე სიბრძნისა და მისწუდნა რქანა მისნი ვიდრე კიდემდე მამულისა ჩვენისა. რომლისადაცა საგრილსა რტოთა ჰზრდის შვილთა თქვენთა ესრეთ ვითარცა ჰხედავთ. რათა დამსხმელს და მომსთულებსა ერთბაშად უხაროდის:

და თქვენ უზღნო ჩემო საყუარელნო და აწ საქადულნო ძენო მამულისა თქნისანო და ღირსად მონად დასახულნო ყმანო მფლობელისა და უფროსად ვჰსთქუა მამისა მოღუაწისა თქვენისანო. განმკდით კეთილობას ამას შინა თქვენსა. რომელსადაცა ჰგრძნობთ თჳთ თაგთა შორის თქვენთა. განჰსქიმეთ მკლავი გონებისა თქვენისა მოუმედგრებელად აღთქმისათჳს სიბრძნისა. ავლინეთ ნავი პელეგოსა შინა მეცნიერებისასა საქითა სულისა-წმიდისათა და მიიწიენით ღიბენისადმი სიბრძნისა ღისა. სადაცა მსხუტრპლად წმიდად შესწირეთ გული თქვენი საკურთხეველსა ზედა მადლობისასა პირველად ღისა. ვითარცა ყოველთა კეთილთა მიზეზისა და მეორედ მეფისა იწაკლისა. ვითარცა ღისა მიერ ყუანებულისა ბედნიერობისა და კეთილ-დღეობისათჳს თქვენისა.

წარმოდგომილსა ამას სამღუდელოსა და ღირს სახენსა ადგილსა (ყოლდ სამღვდელოო მეუფეო და პ. მ.) არ ძალმიცს შესაბამისა სიტყვის მოჰხსენებად თქუტუნდს. რათა წარმოგჰსთქუა სიმდიდრე კეთილობის ა სამღუდელოსა ამის ადგილის დამაფუძნებელისა კეთილ მსახურისა და უფროსად ვსთქუა მამისა მოწყალისა მეფისა ჩუტნისა ირაკლი მეორისა: ვინათგან მეტყუტლთა ამას ადგილსა ზა, თანა აძსთ. რათა დასაბამად ჰაზრისა თჳსისა ჰყონ მადლობაჲ. გამოუთქმელისათჳს სახიერებისა ღისა, რომელმანცა მოგუტა ესე ვითარი. კეთილ მსახური მეფე. მოღუაწე ყმათა თჳსთა. ბედნიერობისა [და მერმე შეუდგინოს ღირს კსოვნისა იგი საქმენი მფლობელისა ამის ჩუტნისანი]. და ვინათგან ყოველი წინა დადებულა სიტყვერებითი ნივთი ითხოვს უსაკუთრესსა გამოცდილებითსა შუტნიერ სიტყუაობასა მაშა სადალა უკუტ უდიდესი საკმარ არს

გონებისა ამალგებაჲ. სადა უდიდესი სიტყვა უხუტბაჲ. და ძალი სიტყვაჲ. მოზიდვსათჲს და განღვებებისა მსმენელთასა ვითარ აწინდელსა ამას შეკრებულებასა შინა ჩვენსა ცხად ყოფისათჲს კეთილ მსახურებითა მფლობელისა ჩვენისათა. რომლისაჲცა ტრფიალებასა სიბრძნისასა და მომჭირნეობასა სამფლობელოსა თვისსა განბრძნობისასა არა თუ ოდენ უსამღებლოესი სახლი ესე წოდებული სემინარიად. აჲდ ამიერ გამოსრულნი არიან და იქმნებიან ქადაგ. უკანასკნელადმდე ნათესავად: ნამდვლ (თუ „ნამდული“ არ ვიცი. ასეა: „ნამდვლ“) უსაკუთრესი მოწყალება არს ესე ღმრისა ერისათჲს კახეთისა და ყოველისა საქართველოჲსა.

იქადის ჰრომი აგვისტოს კეისრითა. იქადის გაღლია ლუდოვიკ მეათობმეტითა. იქადის როსსია პეტრე დიდითა რომელთაჲცა დააფუძნეს სამფლობელოსა თვისსა სწავლანი სასიბრძნონი: კჲდ იქადის მაკედონია და ყოველი ელლადა ალექსანდრე დიდითა რომელმანცა უძლეველითა სიმკნითა თვისითა მოიფრინა პირი ყოველისა ქჲნისა და ვითარცა არწივმან შემოუკრიბა სკიპტრასა თვისსა ყოველი ერი მორჩილებად: დაუფროსილა ფჰსთქჲთა კჲდ იქადის ყოველი ქრისტე შემოსილი ერი კოსტანტინე დიდითა მოციქულთ-შესწორებულთა მეფითა. რომლისაჲცა კეთილ-მსახურებითა ყუავილოვნებს ყოველი ქჲს მოსახელე ერი:

ჰმგავსადჲს ჩვენცა თანა გუჲძს უმეტეს რათა ვიქადოდეთ ესე ვითარისათჲს მეფისა რომელმანცა მხოლოსა შორის თჲსსა შემოკრიბნა უაზნაურესნი იგრი ნიშანნი ზემო ჰკსენებულთა მეფეთანი: მიხედეთ მართლ მაღიდებელსა დედასა ჩნსა ეკკლესიასა. თუ ვითარ ჰქუხს პირსა ყოველისა ქჲსყანისასა, მის შორის უბრყულოდ მართლ-მაღიდებლობითისა სარწმუნოებისა ქადაგება. ვისი არს ნაყოფი ესეჲ? არა კეთილ მსახურისა მეფისა ჩნისაჲ? რომლისაჲცა კეთილ-მსახურებითი მართლ-მაღიდებლობა ჰსწორ ჰყოფს მოციქულებრსა მას მაღლსა კოსტანტინე დიდისასა. უუწმიდესთა მსოფლიოთა პატრიარხთა-

გან: მიხედვით ქრისტიანისა ამის ჩნისა მდგომარეობასა. რომლისა-
საცა უწინარესსა მდგომარეობასა თვით ჩუენ ვჰსწამებთ და სა-
მყოფნი ჩვენნი აწ განახლებულნი სოფელნი და დაბანი და
ქალაქნი და ერთა სიმრავლენი. ვისი არს ნაყოფი ესე? არა
უძლეველისა ამის მეფისა ჩნისა? რომლისაცა უმაგალითოსა
სიმკნესა და უძლეველსა მებრძოლობასა და ჩინებულობასა
მკედრობისა მისისა. ვითარსა შინა შინსა მოუყუანის გარემოს
ჩვენსა მეოფნ მვეცთ მსგავსნ მტერნ ჩნნი. დავიდუმებ შეუ-
რაცხთა მათ მტერთა თს რლთაგან. თუ ვითარ შეჭირვებულ
ვიყავით. არღა მოვიხსენებ. რათა არა განმწარდეს აწინდელი
ესე მხიარულებითი შეკრებულება ჩვენი: დავიდუმებ კდ მვე-
ცისა მისთს ასურასტანულისა, რომლისაცა გესლითა შეიგი-
ნებოდენ მეფენი ჩნნი და აწ ვითა ფერკთა ქვეშე მეფისა
ჩვენისათა ძეს: და მოვიხსენებ ოდენ მძლავრისა მის (მპყრო-
ბელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა. ჩრდილოეთისა და
სამხრეთისა) ხუანთქრისა. რომლისაცა დიდებულებითა შემძლე-
ბელობითა ძრწის თითქმის პირი ყოვლისა ქრისტიანისა. გარნა
ამისდამი ვითარსა მძნტარებისა თვისისა მყუდროებასა აჩუენ-
ბს. სამარადისოთა ეპისტოლითა. და წარმოგზავნილითა მეგო-
ბრობითითა ნიშნებითა: ვის ჩვენგანსა სმენის ესე ვითარნი
საქმენი ამის უწინარესთა მეფეთანი? რომელნიცა თითქმის
სამარადისოსა შინა მძრწოლარეობასა გებულან ზემო კსენებუ-
ლთა მათ მძლავრთასა. ვითარცა მოუთხრობენ მათიანენი ჩნ-
ნი: ვიტყვ მეფით თამარით: ნამდვილ სათქმელ არს აქა ამის
კეთილ მსახურისა პირისადმი. კმა იგი „სამღრთო ვითარმედ“
ვერ მიგხედოს შენ თვალმან ვარხვსამან და არა დაითრგუნო
„შენ ძეთაგან მოქადულთა. და არა წარჰკდეს შენზედა ლომი“:
და კდ უდიდესსა ვიტყვი და უშესაბამესსა: მიხედვით თვით
კეთილ-მსახურებასა მისსა რლიცა განკრებულ (?) არს უჩი-
ნებულესითა ნიშნებითა მეფობითითა. ვითარცა მშუღდი შო-
რის მეფეთა: ვისი არს ნიში იგი. რლიცა მარჯუტუნესა მკარსა
მისსა განაშვენებს. მარცხნივ კერძო. დამოკიდებული სახე
წისა და ყდ-ქებულისა ქეს პირტლ-წოდებულისა მოციქულისა

ანდრეასი: არა როსის იმპერატორთაა? რომელიც პეტრე დიდმან მოიგო ნიშად კეთილ-მსახურებითისა სიმკნისა: მიხედვით. რტოსა მისსა. პირმოოსა და საყუარელსა ძესსა მისსა კეთილ-მსახურსა გიორგის. რლსაცა ყოველნი იგი კეთილ-მსახურებითნი ნიშანნი მამისა თვისისანი სწულებათ გადმოუსახავს თვს ზა, თუ ვითარ განშვენებულ-არს მეწამულისა მით სიმკნისა ნიშნითა წმიდისა რუსეთის აღექსანდრე ნეესკის თავადისათა. რომლისაცა კეთილ-მსახურებითსა სიმკნესა ჰქადაგებს ყდ შტუნეირი იგი ქადაღდა წმიდისა ჰეტრესი.

ესე ყოველნი არა კეთილ-მსახურებითისა მეფობისა მისისაგან არიანა? რლნცა ესე ვითარი დიდებულება სახელისა მოიგო. რლ ყოველთა მსოფლიოთა მპყრობელთა დაუფიწყებლად მისცა თავი თვისი და აღადგინა ყოველნი იგი სურვილად თვისსადმი პატივისცემით შემეცნებისა. რლისა სიმტკიცედ კმა არს ოდენ ზემო თქმულნი ნიშნი წარმოგზავნილნი რუსეთის კეთილ-მსახურის იმპერატრიცას ეკატირინა დიდისა მიერ. და უსაკუთრესად მისნივე ეპისტოლენი. რომელნიცა ჰსწამებენ ყოველთა კეთილ-მსახურებითთა ჩინებულთა საქმეთა მეფისა ჩვენისათა:

და რასაღა მრავალს ვიტყოდე მისთვის სადაცა ნივთი უმაღლესობს სიტყვსა: ად მოხედვით უკეთილ-შობილესსა ამას საქმესა კეთილ-მსახურებითსა მეფისა ჩტუნისასა: მოხედვით მოწყალებითა მისითა შემოკურებულთა ამათ ყრმათა შვლთა თქუენტა, რლთაცა სიტყვებისა კანონი. სრულჰყუსს. რლ არს ღრამმატიკაჲ. ესე არს გვრგვნი კეთილ-მსახურებითთა საქმეთა მისთა. ესე არს მსხტსრპლი და ყოვლად დასაწყისლი მის მიერ შეწირული გვრგვნოსან მყოფელისა თვისსადმი საკურთხეველსა ზა წმიდისა ეკლესიისასა:

და რათა სიტყუა ესე უნდოჲ იქმნას თქვენ მიერ მოწყალებით მიღებულ. ვიწყებ ცხად ყოფად მოკლედ ჰაზრსა ღრა-

მმატიკისასა ვითარცა შესაბამსა რასამე აწინდელისა შეკრებულებისა ჩვენისასა:

რწლსაცა შინა თანა მოქმედ-მეყავნ მე უბრყლო იგალოცუთა მოძღურისა ჩემისა უუწმიდესისა მამა-მთავრისა და სემინარიისა ამის დირექტორისა მეფის ძის ანტონისა. რწლისაგანცა მომიღიეს ჰაზრი ამის ძვრფასისა სწავლულებისა:

ყა მათ ნიქთა შორის კეთილ-შობილთა, რლითაცა პატიოსნებს კაცი სხუათა ცხოველთა ზა. არს სიტყუთა. რწლიცა მოსცემია კაცსა ღისაგან. ამისთს რათა ჰაზრი თვისი აზიაროს სხუათა. ე. ნ. ნ. რათა იგი რაეცა აქუს გონებასა შინა. გამოუცხადოს სხუასა და შეამეცნოს მას იგრ: სარგებლობა ამისი ესოდენ დიდიარს. რაოდენცა აწ განვრცელდების მეცნიერება პირსა ზს ყოვლისა ქვეყანისასა. ფრიად უკუტ ვიწროსა შინა ზღუდესა შეიწყუდებოდა, უკეთუ თვთეული კაცი ვერ შემძლებელ იქმნებოდა შემეცნებად ჰაზრისა თვისისა სხუათადა:

ფდ დიდ არს შემოქმედისა იგი სიბრძნე. რწლნცა ნიქებულ-გყუთო ჩნ სიტყუთა და ნიქებულ-გყუთო სასმენელითა: და უფროს განსაკვრვებელ არს ამისდამი განსაზღურებულნი იგი წევრნი. თუ ვითარითა სიბრძნითა არიან აღჭურვილი. რწლთაცა გონებასა შინა წარმოდგინება არა შეძლებელ-არს თვნიერ დიადისა განკვრვებისა. გამოუთქმელისათს სიბრძნისა შემოქმედისა და თვნიერ უღრმესისა კრძალულებისა და მადლობისა მოწყალებისა უმაღლესისა სოფლის შექმისა.

დავიდუმებ აქა ორღანოებითთა მათ წევრთა თს და განვჰსჯი უკუტ მოკლედ ურიცხუთა თს სხუაობათა. პლად კმისა და მეორედ თქმისა:

განვკვრდეთ უკუტ სამართლად ურიცხუთა თს სხუაობათა იდეათა ანუ მოგონებათასა. რწლნიცა ხედვთისა საგრძობელითა წარმოდგებიან გონებასა შინა. ამასთანა არა მცირედ

განკვრევბად სათანადო არს ურიცხეთა მათ სიმრავლეთა იდეათასა. რლათაცა მოვიღებთ სმენისა და სხუათა საგრძნოთა ძლით. რლისაცა ჰრწმუნებისათს სათანადო არს სხუაობად ჳმათა. უმთავრესთა ცუთიღებათა ზწ მისსა:

ჰდ იცუალების კმა გამოხმობასა ზა. რლისაცა სახენი არიან მახზლობა და მოხრილობა კმისა: მეორედ: სულის კტსთასა ზწ. და ამის სახენი არიან ბრჯგუობა. ანუ მქისეობა. და ლბილობა. ანუ ლიტონობა: მესამედ. დროებითსა ზწ. რომლისაცა სახედ თქმულ არიან სიგრძე და სიმოკლე კმისა: ხოლო სხუათა შედგმულთა კმათათს არლა მოვიხსენებ. რომელთაცა შედგმულობა ოდესმე ტკბილ-სასმენ არს და ოდესმე ურჩხ. რლთაცა ზედ-მიწვენიღებითითა სმენითა მრავალთა შორის ერთა შემძლებელ ვართ კმისაებრ განრჩევად მეცნთა ჩვენთა, ანუ ჩნ მიერ შემეცნებულთა. ანუ სხუაობასა სხუათა და სხუათა ერთასა. რლთაცა ადულ-გულ-ხმებად შემძლებელ-ვართ. უკეთუ გარემოსთა ჩვენთა მეზობელთა ერთა გამოხმობასა ხმათასა ვისმენტ. ვითარცა სპარსთა. სირთა. ლეკთა. ოვსთა. ჩერქეზთა და სხუათა მთიულთა კავკასიისათა. არლა მომკსენებელი მწიგნობართა ერთა და ნათესავთანი რომელთაცა სხუაობა გამოხმობისა ურიცხეთა არს:

ესე ვითარმან გამოხმობისა სხუაობამან კმათამან ჰყო სხუაობაცა წიგნთა ღრამმთა ძლით და ნაკუტებულთა, რლთაცა საკუთრად უწოდთ ჩვენ ასოდ:

ხ გამოხმობისათს ესე ვითართა კმათასა არიან ორღანო. ბაგენი. კბილნი. ენა. სასა. კორკი. მახლობელ-მდებარით კერძობითურთ თვისით და ნესტონი ცხვრთანი:

მოძრაობა ორღანოთა ამათ იქმნების ორსახედ. რლთაგანცა წარმოებელი გამოხმობა იქმნების ოდესმე გრძელ და საცნაურ და ოდესმე მოკლე და უცნაურ:

რ'ლთაცა ასოთა მიერ გრძელნი იგი გამოხმობანი დაწინა-
უნიან. ზედ-წოდებულებენ კმოვანად და რომელთაც ძლით
მკლედ ანუ სრულიად ვერა ზედ-წოდებულებენ უკმოდ:

სხტა და სხტაობანი მოძრაობანი ბაგეთა და კორკისანი
ჰყოფენ სხტა და სხტა კმობასა ასოთასა. რ'ლთა თვსცა უფრ-
ცელესად აღწერილ არს დიდასკალოჯსა და მწყემსისა ჩვენისა
მიერ მეორედ ქმნილსა ღრამატიკასა შინა: (ღრამტიკა ანტონი.
ნაწილი. ვ. (პ?) ზედადართუა. §. 13:

ამათ კმოვანთა და უხმთა შეერთებათა ძლით გამოვალნნ
ვითამე სხტაობა კმათა. რომელთაცა უწოდთ ჩონ მარცტულად
ერთისათონ გამოხმობისა კამათა განუწყუტდელად:

და ოდეს ამათ მარცტულთა შეერთებათა ძლით გამოვალნნ
სულის კტტათ კმანი და დამნიშტნელ-იქმნებიან ვითართამე
ნივთთა ანუ საქმეთა. იგი წოდებულ ლექსად:

მიხედვთა ხილულის ამის სოფლისათა განვიცდი ორთა
რაიმეთა ნივთთა. ე. რ. ა. პლ'სა ნივთსა მექონსა გრძნობი-
სასა და მეორესა ნივთთა მათ მგრძნობელთა სხტა და სხტაო-
ბასა მოქმედებათასა:

ხ ვინადგან ნიქებულ არც კაცი სიტყვრებითა. ამისთონ
რათა ჰაზრი თვსი აზიაროს სხტათა. მაშა შემძლებელცა არს
იგი წარმოდგინებად თვს შორი იდეათა დასაქმეთა ნივთთასა.
რ'ლთაცა აზიარებს სხტათა: და ესრეთ გამოხატუასა ამას და
წარმოდგომასა ნივთთასა ეწოდების სახელი. ხ გამოხატუასა
მოქმედებისასა ზმნა: და ვინადგან ორნი ესე ლექსნი ჰნიშტნენ
ნიადაგ ნივთსა და მოქმედებასა ნივთისასა. მაშა უსაკუთრეს
არს, რათა უპირველესობა მიიღონ ნაწილთა შორის სიტყვ-
სათა:

მრავალმან იდეამან და სიმარჯვთ წარმოდგომამან ნივთ-
თამან და მოკლედ და გაუმეორებლად სხტათადმი ცხადჰყოფი-
სათონ მოკლედ ჰაზრისა თვისისა აიძულა კაცსა ამისდამი

მეცადინეობად, თუ ვითარ მოკლე ჰყოს სიტყუა თჳსი და გამოახუას უმეაწუხებელნი განმეორებანი ერთის ლექსისანი: ესე ვითარნი ლექსნი არიან ნაცუალ-სახელი, ზმნის-ზედა და შორის დებული: ნაცუალ-სახელი შემოვალს სიტყუასა შინა ნაცუალად სახელისა. ზმნის-ზედა ცხადჰყოფს ერთითა წარმო-თქმითა ვითარებასა და ვნებასა კაცობრივისა სულისასა:

მიდმოქცევამან კაცობრივისა გონებისამან აიძულა ეს-რეთჳს ჰოვნად ღონისა ამის, რათა მოქმედება კაცობრივი მოკლედ გამოხატოს და მოკლედჳს წარმოადგინოს მოქმედი და ვნებული პირველ ა უწოდა მიმღეობად და მეორესა სახელ-ზმნად და განუთსაზღვრებლად ანუ უჩინოდ:

ესრეთჳს თანდებული მნიშვნელად გარემოთა და მდგო-მარეობათა სახელისათა და კავშირი შეერთებისათჳს და გარდამ-ბისა სხუთა და სხუთა სახელთა. ანუ საქმეთა. ერთისა აზრი სადმი:

ამათ ყოველთა მიერ ცხად არს. ვათარმედ სახელი და ზმნა არიან უცუალეებლად საჭირონი ნაწილნი კაცობრივისა სიტყუერებისანი. ხოლო ნაცუალ-სახელი, მიმღეობა. ზმნის-ზედა. კავშირი და შორის-დებული არიან საკმარ მოკლედ და მნიშ-უნელობისათჳს მათისა. რომლითაცა კაცობრივისა სიტყუასა აქენ რვანი ნაწილნი. 1 „სახელი წოდებისათჳს ნივთისა. 2 „ნაცუალ-სახელი მოკლე ყოფისათჳს სახელისა. 3 „ზმნა ცხად ყოფისთჳს მოქმედებისა. 4 „მიმღეობა ერთმნიშუნელობისათჳს მოქმედებისა სახელისათანა. 5 „თანდებული ჩვენებისათჳს ნივთის გარემოსა: 6 „ზმნის-ზედა მოკლედ გამოხატვისათჳს ვითარება-თა ზმნათასა. 7 „კავშირი შეერთებისათჳს სხუთა და სხუთა ნივთთა და საქმეთასა და 8 „შორის დებული მოკლედ ცხად ყოფისათჳს ხუთის მოძრაობისა:

ყოველთა ნივთთა სოფელსა ამას შინა მყოფთა აქუთს ვი-თარნივე ზიარება მსგავსებისა ძლით. რომელნიცა დაინიშნუნიან ერთითა ლექსითა, ე. ი. ნ. ერთითა სახელითა და ეწოდების.

ლექსსა მას საზოგადო და რომელთაცა შორის აღირიცხვს ერთითა ლექსითა დანიშნა მრავალთა შეკრებილთა ნივთთა წოდებული ლექსად შემკრებლობითად. ხოლო ერთისა განუკრელისა და განუკრებელისა ნივთისა დამნიშვნელსა ლექსსა კერძობითი:

წარმოდგომა მრავალთა ნივთთა მოიყუანს გონებასა ჩვენსა. რათა გამოიძიოს ვითარებაცა მისი და ესრეთ ლექსი დამნიშვნელი ავით თვსით ნივთისა იწოდების არსებითად. ხოლო ლექსი თავით თვსით ვერ შემძლე ცხად-ჰყოფისა რაჲსამე ნივთისა. ად სხუასა ზედა შესულობითა გამომაცხადებელი ვითარებისა მისისა იწოდების ზედ-შესრულად:

ყი ნივთი განყოფილ არს ორთა ზედა სახეთა: ე. ი. ა. ცხოველად და არა ცხოველად, რლთასა პირველისა მის დამნიშვნელისა ლექსსა ეწოდების საზოგადო. ვინადგან ორთავე გუართა ცხოველთასა დანიშნავს ერთითა ლექსითა და ოდეს განყოფილად წარმოდგენს ლექსი იგი გუართა მათ. მაშინ ერთსა მათგანსა ეწოდების მამრობითი და მეორესა მდედრობითი: ხოლო მეორისა დამნიშვნელსა ე. ი. ა. არა ცხოველისასა ეწოდების უმეშვეობითი:

ჰმსგავსადტს ერთითა ლექსითა დამნიშვნელსა მარტივი და ორითა ანუ სამითა დამნიშვნელსა ერთისა ნივთისასა ჰრთული ანუ ზედრთული:

ყთა ნივთთა წარმოვაყენებთ გონებასა შინა რიცხვსაებრ მათისა. ერთსა ანუ მრავალსა. რლისათსცა ერთისა დამნიშვნელსა ლექსსა ეწოდების მხოლოობითი და მრავლისასა მრავლობითი რლსაცა შინა სჩანს კდ მეცადინობა კაცისა შემოკლებისათს სიტყუათასა ვინადგან ერთი ნივთი ერთითა უკუტ ლექსითა დაენიშნა და სიმრავლე მისი მისვე ერთისა ლექსისა მრავ-

ვალ გზის მოღებითა გამოეხატა განგრძელდებოდამცა ფდ სიტყუა უგუანად:

ყნი ლექსნი ურთიერთისადმი შემწედ დანაცუალ გებით მდებარებენ სიტყუსა შინა ცხად ყოფისათ-თს ურთიერთისა გარემოებისა: და ესრეთ. ოდეს ლექსი მარტივად და წრფელად წარმოადგენს ნივთსა და ლექსი იგი წოდებულ წრფელობითად: ნ ოდეს წარმოადგენს სხვსა რაჟსამე ნივთისა შესაბამსა. წოდებული ნათესაობითად: კდ ოდეს ნიშნავს ლექსი ნივთსა შესაბამად სხვსა ნივთისა. იგი წოდებულ მიცემითად. და ოდეს ერთისა ნივთისა მოქმედებასა ცხად ჰყოფს სხუასა ნივთსა ზა. იწოდების შემასმენლობითად: ხოლო ოდეს ნივთი წარმოდგების ღონედ. ანუ საჭურჭლად. მაშინ ლექსი დამნიშუნელი მისი იწოდების მოქმედებითად ანუ დაწყებითად. და ოდეს ლექსი მნიშუნელობს ცხად ყოფასა სხვისა მოქმედებისასა. მაშინ წოდებულ ლექსი იგი მოთხრობითად: და უკანასკნელ ოდეს ლექსითა რაჟთამე დაენიშნავთ საუბარსა სხვსადმი ნივთისა მას წოდებულ ვჰყოფთ წოდებითად. და ესრეთ ცუთლებათა ამათ ერთისა და მასვლ ლექსისათა სხვსა და სხვსა მიმართ მნიშუნელობისა წოდებულვჰყოფთ ბრუნუად. რ-ლთაცა რიცხვ არს რვა ქართულებრ:

და ესრეთ შემეცნებულთა ნივთის ყოფისათა თანა გუადს ცნობაჲცა მოქმედებისა მისისა. რომლისაცა მოქმედება ორგუარობს. ერთი არს რომელიცა წარმოაყენებს სხუასა და ლექსი დამნიშუნელი ამის მოქმედებისა იწოდების შემოქმედებითად. და მეორე არს რ-ლიცა წარმოდგების სხვსაგან ნივთისა. რომლისაცა მოქმედებისა დამნიშუნელსა ლექსსა ეწოდების ვნებითად: გარნა კდ არიან ლექსნი მნიშუნელნი მოქმედებისანი. რ-ლნიცა ვერ სადამე აწარმოებენ ნამოქმედებსა და ესე წოდებულ უმეშვეობითად:

ხოლო ვინაჟთგან კაცი თანამდებ არს. რათა ჰაზრი თვისი აზიაროს სხუათა. მაშა თანა-ადს. რათა ცხად-ჰყოს აწინდელი

არსა საქმე იგი. ანუ ქმნილი და ანუ ყოფადი. და ესრეთ ლექსა მნიშვნელსა აწინდელისა მოქმედებისასა ეწოდების აწმყოჲ. ხოლო წარსულისა ანუ ქმნილისასა ნამყოჲ და მყოფადისასა მყოფადი. ვინა სამი ესე დრო ყ^ნსა მოქმედებასა თვს (sic) ეყვს ცხად-ჰყოფისათვს უბრწყინჲალესისა ჰაზრისა:

კ^დ ოდესცა კაცი ითანამდება ზიარ-ყოფად ჰაზრი თ^სი სხუათადა და განაღძებდა იგ^რ ცნობისათ^ს მესამისა. ამის გამო დაინიშნა მოქმედება სამთა მიმართ პირთა. ე. წ. პირველი მზიარებელი ჰაზრისა თვისისა სხვსადმი. მეორე ვისდამიცა არს ზიარება იგი ჰაზრისა და მესამე ვისთვისცა. ანუ რ^ლისთვისცა არს ჰაზრი იგი:

კ^დ მოქმედებანი ცხად იქმნებიან ოდესმე სრულებით და თვნიერ სხვსა რაჲსამე მიზეზისა. რ^ლიცა წოდებულ საზღურებითად: ოდესმე მაძულებელად სხვსა მოქმედებისადმი და ესე წოდებულ ბრძანებითად: ხოლო ოდესმე მიზეზითა რაჲთამე დამაბრკოლებელითა. რ^ლითაგანსა ერთსა ეწოდების საწადი და მეორესა კბოტეტიკაჲ. ანუ თუობითი:

მეცადინეობისამებრ კაცობრივისა მოსწრაფებისა. რათა ჰაზრი თ^სი ჰყოს შემოკლებით საგულ-ხმოდ სხვსადმი ამის ძლით შემოხმულ არს ზმნათა შორის სხმით გარდასლვით. რ^ლითაცა ერთითა წარმოთქმითა ცხად-ჰყოფს მოქმედებასა სხვსასა სხვსა მიმართ. რ^ლითაცა ყ^დ შეჰნიერებს და ჩინებულებს ენა ქართული სხჲათა ენათა ზედა. მჰსგავსადუჰ ზმნანიცა იგი პირნაკლი დაკლებულნი პირჲსლისა და მეორისა პირისანი უდიდეს შეჰნიერებად მოსცემიან ენასა ქართულებრსა:

ხოლო ვინადგან ნიჭებულება სიტყვერებისა კაცისად არს. მიზეზითა ზიარებისათა სხვსადმი ჰაზრისა თვისისა სრულებით ვინა საჭირო არს. რათა მოქმედებისა მის ცხად ყოფასა შინა

საქიროდ იყუნენ ლექსნი სამნი. რ'ლთაგანსა ერთსა თანა ამს ცხად ყოფა მოქმედებისა, რ'ლსაცა უწოდთ ჩ'ნ უფლად ანუ სახელად ზმნისა და მეორესა მოქმედებისა. რ'ლიცა წოდებულ არს ზმნად და მესამესა მიმღედ მოქმედებისა. წოდებული საძიებოდ ზმნისა. ესე არს შეწყობა ნაწილთა სიტყუსათა. რ'ლიცა წოდებულ სვტაქსად: და სხუანი ნაწილნი სიტყუსანი დაიდებიან შეწყობით სიტყუსაშინა რათა ცხად ჰყონ შემოკლებით ვითარება. ანუ გარემოება სახელისა. ანუ ზმნისა და ანუ (ყ'ლისა) ყ'დისა ჰაზრისა: ხოლო ვრცლად ჰაზრი ამის ყ'დ. შუტნიერი-სა გნოსისა და ფრიადი სარგებლობა მისი სიტყვერებისათ'ს ცხად ქმნილ არს შესაბამად დიდასკალოჯსა ჩვენისა მიერ და პ'დ მოცემისა ამის ცნობისა ქართულებრსა ზ'ა ენასა. მეორედ ქმნილსა მისსა ღრამმატიკასა შ'ინა ვ ნაწ. თავ. 14. §. 411:

უუკანასკნელ ვიტყვ ვითარმედ ღრამმატიკა არს ჰაზრი ჭილოსოფოსებრი. ყოვლისა კაცობრივისა სიტყვერებისათ'ს და თვნიერ ამის ცნობისა რიტორი არს მოკლე - სიტყუა და ბნელ მესტიხე, ანუ მოშაირე, ელამ და მრუდ. ჭილოსოფოსი უსაფუძუტლო. მვისტორიე უსიამოვნო და აღრეულ და ღვთის მეტყუტლი საიჭო. ხ' მსაჯული უსარგებლო თავისა თვისისა და სხუათაცა: და ვინადგან ღრამმატიკასა შინა აქუსთ ყოველთა ცნობათა ესოდენი საჭიროება. ამისთ'ს დასაბამად ყოველთა ცნობათა დაუდვესთ ბრძენთა. ვ'ა კარი ყ'ისა სიტყვერებითასა ცნობისა. რ'ლისათ'სცა განსაზღურებს ესთა (?) ესრეთ (?) იოანე პეტრიწი ჭილოსოფოსი ვითარმედ ღრამმატიკა არს გამომცდელი მოქმედთა. ანუ აღმწერელთა. და ზედა დაურთავს. ვითარმედ უმჯობეს არსო ნაქებართა განმრჩეველობა.

და ესრეთ სიტყვერებისა ამის კარის შემვლელთა. ესე იგი ღრამმატიკისა მეცნთა ყრმათა მოვართმევ. ვითარცა

მწულობითა. პდ კეთილ მსახურსა მეფესა ჩვენსა. ვითარცა მამებრ მოღუაწესა მონათა ამათ თვსთასა. მეორედ უწმიდესსა მწყემსსა და მოძღუარსა ჩემსა და მიზეზსა ამათ ცნობათასა ვა მისგანსავე მისდა და მესამედ პატიოსნებასა თქუცნსა. ვითარცა ძღუცნთა ყდ ძვრფასთა სიტყვიერებისა ცნობისა საფუძუცლითურთ:

ყდ ძლიერო ღთო და ყოველისა სიბრძნით განმგებელო დაიცევ სიმრთელით წელთა სიგრძესა შინა შენ მიერ მინიჭებული და შენ მიერ დიდებული მეფე ჩვენი აწაკლი. უმაღლესითურთ სახლეულით თვსით. რლითაცა განავრცე სათნო ესე შენი მოქმედება ჩნ შორის ნათესავითი ნათესავადმდე საუკუნოდ:

შესავალი. წელსა. 1783. მაისს. 28. დღესა. ჟამსა პიქმნა შემოკრება აქაურთა (თელაველთა) ჩინებულთა სემინარიად. უთქვამთ გალობით: მეუფეო ზეცათაო.

წვრილთა სემინარისტთაგან ითქვა სიტყვა განცვიფრებითი და მაწვეველობითი სიბრძნისათვის. (დისპუტი!)

ამის შემდეგ სიტყვა კათედრით რეკტორის მიერ განდიდებისათვის და ვრებისა იმისის მეფობის დიდებულობის საქმეთა და მოკლედ ცხად ყოფისათს საღრამმატიკოთა პაზრთა სარგებლობისა:

ამის შემდეგ იწყეს პაექრობა (?) სემინარისტთა.

მერე წაიკითხეს ეპისტოლე მისის უწმინდესობისა სემინარისტთადმი ბოძებული.

შემდეგ ამისა სიტყვა მადლობითი რეკტორის მიერ ნეკრესელ ეპისკოპოს დოსითეოს ჩერქეზისადმი. და მერე ისევ გალობა და თავდება აქტი.

ეს ორივე სიტყვა რექტორისა აქ არის გადმოწერილი ერთი გრამმატიკის სარგებლობაზე და მეორე სამადლოებელო.*)

ა. ხახუნაშვილი

*) ნახე ჩემი „Очерки по ист. груз. словесн. вып. III.

37

b 341